

مولفه های پایداری در اشعار سپیده کاشانی

زهرة ملک

دانش آموخته کارشناسی ارشد زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه پیام نور مرکز مشهد، دبیر ادبیات متوسطه اول، آموزش و پرورش شهرستان تربت حیدریه،

ناحیه مرکزی (نویسنده مسئول)

چکیده

ادبیات پایداری به مجموعه آثاری اطلاق می‌شود که از زشتی‌ها و بیدادهای ظالمان و سلطه‌گران در حوزه‌های مختلف سیاسی، فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی پرده برداشته و در صدد برمی‌آید تا این مفاهیم را با زبانی هنرمندانه به مخاطبان خود انتقال دهد. در این راستا مطالعه و بررسی جلوه‌های ادب پایداری در آثار هنرمندان متعهد، از جانب پژوهشگران ادبی و اجتماعی کاری ارزنده و جالب توجه است. ادبیات پایداری و مقاومت بیانگر دردها و رنج‌هایی است که اغلب کشورها در برهه‌ای از زمان، جنگ و آسیب‌های آن را متحمل گشته‌اند. هشت سال جنگ تحمیلی بازتاب ویژه‌ای در ادبیات معاصر داشت و درباره‌ی این دفاع عظیم آثار گراندردی به نظم و نثر نگاشته شد. شاعران متعهد معاصر نسبت به این واقعه توجه ای در خور مبذول داشتند. هریک به توبه خود، این دفاع مقدس، شرایط کشور در آن روزگاران و مقاومت مردان وفادار میهن را از جنبه‌های مختلف به نظم کشیدند. یکی از شاعرانی که در این زمینه اشعار موزون و زیبا سروده، سپیده کاشانی است. در این مقاله که با روش تحلیلی-توصیفی انجام گرفته است برآنیم که به مهمترین مباحث و اندیشه‌های پایداری در شعر سپیده کاشانی شاعر برتر معاصر و پایداری بپردازیم.

واژه‌های کلیدی: ادبیات پایداری، دفاع مقدس، جنگ، سپیده کاشانی.

مقدمه

مقاومت را می‌توان یکی از عناصر تشکیل دهنده‌ی وجود انسان دانست چرا که از همان آغاز زندگی مبارزه بین انسان و طبیعت برای بقا و حفظ و ادامه‌ی زندگی آغاز می‌گردد و در سایه‌ی این مبارزه است که انسان رشد می‌کند. در زمانی که برخی از قدرت‌های سلطه‌جو و استعمارگر، به دیگر کشورها هجوم می‌برند و به غارت و چپاول آن می‌پردازند نوعی دیگر از مقاومت شکل می‌گیرد که به ایستادگی در برابر متجاوزانی که قصد پای‌کوبی هویت و ملیت یک کشور را دارد منجر می‌شود و این پایداری و مقاومت ملی، باعث ترقی و رشد فکری آن ملت می‌گردد. ادبیات پایداری شاخه‌ای از ادبیات متعهد است که از طرف روشنفکران جامعه در مقابل آنچه حیات فکری، معنوی، سیاسی، اجتماعی و... آنها را تهدید کند، به وجود می‌آید. معمولاً به آثاری که در دوران اختناق و نبود آزادی‌های فردی و اجتماعی و با مضمون اعتراض به حاکمان و دستگاه‌های اجرایی و استعمارگران داخلی و خارجی نوشته شده‌اند، گفته می‌شود. ادبیات پایداری، گونه‌ای از ادبیات متعهد و ملتزم است که از طرف مردم و روشنفکران جامعه در مقابل آنچه زندگی مادی، معنوی، سیاسی، فرهنگی و... آنها را تهدید می‌کند و با انگیزه‌ی جلوگیری از منحرف شدن ادبیات، رشد و تکامل تدریجی آن به وجود می‌آید (بصیری، ۱۳۸۸: ۲۶).

شرایط و موقعیت‌هایی مانند خفقان و استبداد داخلی؛ عدم آزادی‌های سیاسی، فردی و اجتماعی؛ بی‌قانونی‌های نظام حکومتی؛ اشغال میهن و خاک کشور با هدف غصب سرمایه‌های ملی و فردی و... باعث خلق مجموعه آثاری می‌گردد تحت عنوان ادبیات پایداری؛ در نتیجه، خمیرمایه‌ی این آثار را، استبداد داخلی و خارجی در تمام زمینه‌های اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی، اعتقادی، سیاسی و مقاومت ملت در مقابل حرکت‌های ضد آزادی تشکیل می‌دهد.

روش تحقیق

روش کار در این نوشتار، به شیوه‌ی توصیفی و تحلیلی است. برای انسجام بخشیدن به روند کلی تحقیق، اتخاذ روش تحقیق مناسبی، لازم و ضروری است. از آن جایی که این تحقیق به بررسی مضامین پایداری در شعر قیصر امین‌پور اختصاص دارد، بررسی تطبیقی و تحلیل محتوا و مضمون شعر وی مبنای کار است. به نظر می‌رسد مناسب‌ترین روش، استفاده از شیوه‌ی کتابخانه‌ای باشد. در نتیجه روش تحقیق این نوشتار، روش کتابخانه‌ای و توصیفی-تحلیلی است. در این شیوه، ابتدا به شرح حال و آثار شاعر مورد نظر پرداخته می‌شود، سپس مضامین پایداری از میان اشعار وی استخراج و فیش برداری شده و در نهایت مضامین مشترک پایداری از میان آنها بیرون کشیده شده، تحلیل می‌شود.

پیشینه‌ی پژوهش

- پایان‌نامه «بررسی تطبیقی جلوه‌های پایداری در شعر قیصرامین پور، سلمان هراتی و سپیده کاشانی»، ۱۳۹۲، سنجرى نیستانی، دانشگاه آزاد سیستان و بلوچستان.
- هدایت‌الله بهبودی، ۱۳۷۲ در مقاله‌ای با عنوان «تأملی در ادبیات مقاومت» که در مجله ادبیات داستانی، مهر، شماره ۱۲ به چاپ رسیده است، به بررسی ادبیات مقاومت و پایداری در ایران پرداخت.
- حسین آبادی، طیبیه، تابستان ۱۳۸۷، جلوه‌های انقلاب اسلامی در شعر شاعران معاصر، قیصرامین پور، سید حسن حسینی.

تعریف واژه‌ها و اصطلاحات**دفاع / جهاد:**

در فرهنگ عمید دفاع یعنی: از کسی حمایت کردن، بدی و آزاری را از خود یا دیگران دور کردن، وطن و ناموس و حقوق خود را از دستبرد دشمن حفظ کردن (عمید، ۱۳۷۷: ۶۰۴). جهاد یعنی: کوشش کردن، کوشیدن با اندازه طاقت، جنگ کردن در راه دین حق. (عمید، ۱۳۷۷: ۴۷۹).

پایداری / مقاومت:

مقاومه مصدر باب مفاعله از ریشه قوم به معنی رو درروی قدرت با قدرت در برابر او پایداری و مقاومت کرد ایستادگی در برابر اراده شخص و تسلیم نشدن در برابر مقاصد او و مخالفت با چیزهایی که با عدالت و آرزو ناسازگار و ناهمگون است. در لغت نیز به معنای ایستادگی، پایداری و دوام می‌باشد. علاوه بر معنای گفته شده در معنای راندن، سرکشی، آشوب و انقلاب هم بکار می‌رود. (مصدری افشار، ۱۳۷۷: ۵).

ادبیات پایداری:

ادبیات پایداری به مجموعه آثاری اطلاق می‌شود که از زشتی‌ها و پلشتی‌های بیداد یا تجاوزگر بیرونی، در همه حوزه‌های سیاسی، فرهنگی، اقتصادی، اجتماعی، با زبانی هنری (ادیبانه) سخن می‌گوید. برخی از این آثار پیش از رخ نمودن فاجعه، برخی در میان جنگ و یا پس از گذشت زمان به نگارش تاریخ آن می‌پردازند. (شکری، ۱۳۶۶: ۱۰).

شعر دفاع مقدس / شعر مقاومت:

اصطلاح شعر دفاع مقدس اصطلاحی کاملاً ایرانی است یعنی این‌گونه شعر صرفاً شعری است که در ایران آغاز شده و هنوز هم ادامه دارد؛ اما شعر مقاومت یک اصطلاح بزرگ‌تر و یک مفهوم جهان شمول‌تر است. شعر مقاومت شعری است که مقاومت در برابر زور و تجاوز را در همه مکان‌ها و همه زمان‌ها تقدیس می‌کند. طبیعی است که اشتراک این شعر یعنی شعر دفاع مقدس و مقاومت در تدریس دفاع در برابر تجاوز و ستمگری است چه این ستمگری از نوع نظامی باشد چه فرهنگی یا سیاسی و اقتصادی؛ بنابراین شعر دفاع مقدس بیشتر از مقوله تقویمی است ولی شعر مقاومت یک مقوله تاریخی به بیان دیگر شاید زمانی برسد که شعر دفاع مقدس فراموش شود ولی شعر مقاومت یک واقعیت همیشگی است. (اسماعیلی، ۱۳۹۰: ۶).

ادبیات دفاع مقدس:

ادبیات دفاع مقدس به مجموعه نوشته‌ها و سروده‌هایی گفته می‌شود که درون‌مایه و موضوع آن به مسائل هشت سال دفاع مقدس و پیامدها و تبعات آن باز می‌گردد. در نگاهی وسیع‌تر می‌توان طیفی گسترده‌تر و جغرافیایی فراخ‌تر برای این عنوان تصور کرد و با تکیه بر ویژگی‌های مقدس بودن که تداعی قلمرو الهی و دینی برای این نوشته‌ها و سروده‌ها می‌کند. (سنگری، ۱۳۸۰: ۵).

ادبیات پایداری

اشعار پایداری را می‌توان؛ در دو زیر شاخه مورد بررسی قرار داد:

- شعر دفاع مقدس: شعر دفاع مقدس، آثار منظوم هنگام نبرد و بعد از نبرد و زمان صلح می‌باشد
- شعر جنگ: شعر جنگ آثار منظومی است که از لحاظ زمانی حفاصل بین شروع تجاوز دشمن تا پذیرش قطعنامه (۵۹۸) را در برمی‌گیرد.

شعر دفاع مقدس:

جنگ در ذات خود پدیده‌ای سیاسی است اما تا زمانی که بزرگان ملت با دشمن از در مذاکره در نیامده اند اصولاً توجهی به این سرشت سیاسی ندارند. مردم ایران از پس قبول قطعنامه ۵۹۸ از سوی ایران به سرشت سیاسی جنگ توجه پیدا کردند. سروده‌هایی که از این زمان به بعد با ویژگی تشویق و تکریم دوست و تحقیر و تهدید دشمن و هم چنین انتقاد از برخی کارگردانان جنگ شکل گرفته و می‌گیرد به دوره سیاسی جنگ یعنی دوره دفاع مقدس تعلق دارد (حسینی، ۱۳۸۷: ۱۱).

دفاع مقدس یکی از مهم‌ترین دوره‌هایی تاریخی است که بر ادبیات ایران تأثیر بسزایی گذاشت. اکثریت شاعران این دوره سیمای دفاع مقدس و جنگ را در شعرشان منعکس کردند «بمباران هوایی شهرها که در جنگ ایران و عراق اتفاق افتاد در

واقع درگیر کردن همه مردم با جنگ را سبب شد این اضطراب عمومی دارای نمودهای متعددی بود که از چشم حساس شاعران دور نماند و تصاویر بدیع و گاه تکان دهنده از آن خلق شد» (کافی، ۱۳۸۹: ۷۷).

شعر جنگ:

مجموعه سروده هایی را که در قالب های گوناگون اعم از سنتی و نو - نیمایی و سپید - شکل گرفته اند و درونمایه اصلی آنها تشویق و تکریم «دوست» و تحقیر و تهدید «دشمن» و تقویت روحیه مذهبی - ملی برای حفظ وطن و انقلاب است، شعر جنگ می نامیم. شعر جنگ به لحاظ زمانی حدفاصل بین شروع تجاوز «دشمن» تا روز پذیرش «قطعه نامه ۵۹۸» را دربر می گیرد.

شعر جنگ در ردیف اشعار حماسی است؛ و شعر حماسی خصوصیتش برانگیختن، سلحشوری و ایجاد انگیزش برای مبارزه و ایستادگی در برابر قدرت های متجاوز و در نهایت ترویج روحیه قهرمانی است. (حسینی، ۱۳۸۷: ۱۰)

ادبیات پایداری شاخه ای از ادبیات متعهد است که از طرف روشنفکران جامعه در مقابل آنچه حیات فکری، معنوی، سیاسی، اجتماعی و ... آنها را تهدید کند، به وجود می آید. معمولاً به آثاری که در دوران اختناق و نبود آزادی های فردی و اجتماعی و با مضمون اعتراض به حاکمان و دستگاه های اجرایی و استعمارگران داخلی و خارجی نوشته شده اند، گفته می شود. ادبیات پایداری، گونه ای از ادبیات متعهد و ملتزم است که از طرف مردم و روشنفکران جامعه در مقابل آنچه زندگی مادی، معنوی، سیاسی، فرهنگی و ... آنها را تهدید می کند و با انگیزه ی جلوگیری از منحرف شدن ادبیات، رشد و تکامل تدریجی آن به وجود می آید (بصیری، ۱۳۸۸: ۲۶).

شرایط و موقعیت هایی مانند خفقان و استبداد داخلی؛ عدم آزادی های سیاسی، فردی و اجتماعی؛ بی قانونی های نظام حکومتی؛ اشغال میهن و خاک کشور با هدف غصب سرمایه های ملی و فردی و ... باعث خلق مجموعه آثاری می گردد تحت عنوان ادبیات پایداری؛ در نتیجه، خمیرمایه ی این آثار را استبداد داخلی و خارجی در تمام زمینه های اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی، اعتقادی، سیاسی و مقاومت ملت در مقابل حرکت های ضد آزادی تشکیل می دهد. جدا از مشخصه های کلی این گونه ی ادبی، آن چه این ژانر را از سایر مقوله های ادبی متمایز می سازد، پیام و درونمایه ی آن است؛ معمولاً این آثار انعکاس دهنده ی مصیبت ها و مظلوم واقع شدن انسان هایی است که قربانی حکومت های دیکتاتوری می شوند (سنگری، ۱۳۹۰: ۹۹).

اصطلاح «ادبیات پایداری» اصطلاحی است نو و در سده های اخیر مرسوم شده است؛ عموماً به ادبیات منظوم و منثور شامل: نمایشنامه، داستان کوتاه و بلند، طنز، حسب حال ها و نامه ها و آثاری که در دوران معاصر با انگیزه ی اعتراض به جنبش های ضد آزادی و پایداری در برابر متجاوزان؛ در بردارنده ی رهایی و پیشرفت جوامع بشری تألیف و آفریده شده اند، گفته می شود (کمسفیدی، ۱۳۸۸: ۳۷۰).

بنابراین ادب مقاومت، شامل هر سروده یا نوشته ای است که برای اعتراض علیه ظلم و بیداد و مقابله با حاکمان جور و تجاوز بیگانگان سروده یا نوشته می شود و هدف از آن بیدار کردن مردم و ترغیب آنان علیه ستم پیشگان عصر است. این آثار که با تکیه بر آرمان خواهی، عدالت خواهی و نوع دوستی سروده می شوند، از لحاظ مضمون، مقاوم و تسلیم ناپذیرند و از نظر لفظ و آهنگ، برانگیزاننده و شورانگیز.

مضامین مقاومت و پایداری در شعر سپیده کاشانی

شهید و شهادت

شهید از ماده «ش ه د» به معنای حاضر و ناظر و در اصل به معنای مجاهدی است که در راه خدا کشته می شود. در وجه تسمیه شهید آورده اند که در روز قیامت به همراه پیامبر (ص) گواهی می دهد و او زنده است و نمرده، یعنی حاضر و ناظر است. واژه شهید هم به معنای فاعل به کار رفته است هم به معنای مفعول (ابن منظور، ۱۴۱۴: ماده ی شهید).

موضوع شهید و شهادت از جهت نگاه عمیق و حکیمانه و فلسفی شاعران دفاع مقدس به مرگ دارای اهمیت است (کافی، ۱۳۸۹: ۱۱۴).

مفهوم شهادت و شهید یکی از ارزش‌ها و مقدسات هر کشوری به شمار می‌آید. غیور مردان و دلاورانی که در هنگامه نبرد، جان بر کف نهاده و بی‌باکانه در صحنه مبارزه حاضر شده‌اند. در این مسیر تا مرز شهادت پیشروی نموده‌اند و در نهایت جام شهادت را نوشیدند که این جان‌فشانی سبب مجد و عظمت و جاودان شدن نام و آوازه آنان گردیده است.

تجلیل از شهیدان به عنوان کسانی که در راه عقیده خویش به جهاد برخاسته‌اند و در این طریق به خون خویش غلتیده‌اند و تقدس شهادت به مثابه یک فرهنگ اصیل و ماندگار در شعر فارسی سابقه دیرینه‌ای دارد و اگر شعرهایی را که ذیل عنوان مرثیه قرار می‌گیرند را بررسی کنیم متوجه خواهیم شد که بخش اعظم این مرثی به یاد کرد شهیدان اختصاص دارد شهیدان و ایثارگران و آزادگان و رزمندگان در ادب و انقلاب قوم ایرانی سمبل عشق، ایثار، استقلال و مبارزه بوده است و بی‌تردید داستان راستان آنان برای نسل امروز و فردا خواندنی و ماندنی خواهد بود.

در شعر انقلاب اسلامی که دو دهه از آن می‌گذرد شهید و شهادت از شاخص‌ترین مضامین این دوره است که به بخشی از عالی‌ترین مفاهیم روحی سرخ و مقدس بخشیده است شاعران انقلاب به مجاهدان صحنه‌های نبرد که خاصه اولیای الله محسوب می‌شوند عشق می‌ورزند؛ چرا که محبتان صادق حق‌آند.

واژه «شهادت» از با ارزش‌ترین مفاهیم در ادب پایداری به شمار می‌رود. شهادت ریشه در فرهنگ اسلامی و دینی دارد و با الفاظی مانند: ایثار، فداکاری، مقاومت و... همراه شده است. هنگامی که کشوری مورد حمله و هجوم بیگانگان قرار می‌گیرد مردم آن سرزمین حاضرند برای پاسداشت کشورشان جان خود را فدا نمایند، حتی در این مسیر شهادت را افتخاری برای خود به شمار می‌آورند.

تجلیل از شهیدان، به عنوان کسانی که در راه عقیده خویش به جهاد برخاسته و در این طریق به خون خویش غلتیده‌اند و تقدیس شهادت، به مثابه یک فرهنگ اصیل و ماندگار، در شعر فارسی سابقه دیرینه‌ای دارد؛ بدین سان شاعران در ترویج فرهنگ شهادت و دمیدن روح ایثار و جانبازی در کالبد جوامع اهتمام می‌ورزند (خومحمدی خیرآبادی، ۱۳۸۴: ۱۶۸-۱۶۹).

سوگواری برای شهیدان نشانه احساس شاعرانه‌ای سرود گوینان دفاع مقدس است که با سوگ‌های دیگر تفاوت فاحش دارد. در این سوگ افتخار و عظمتی وجود دارد که نشانه کمال معنویت است. یاد کرد و سوگواری برای شهیدان غرقه در خون که چون شقایق‌های لطیف و سرخ گون بر اثر آتش خشم اهریمن پلید پرپر شدند به عنوان یکی از مضامین شعر دفاع مقدس، در این ژانر ادبی شیوه‌های متداول و مرسوم است. (صیدی، ۱۳۸۹: ۱۵۲). شکل ویژه‌ای که تحت عنوان «سوگواری شهیدان» در شعر دفاع مقدس طراحی شد، سر فصل تازه‌ای را در این شعر رقم زد. خضوع، خلوص شاعران در مقابل ایثارگران و شهیدان دل‌باخته‌ی دوست، به متانت و آبروی شعر دفاع مقدس اضافه کرده است.

شاعر ایرانی به عنوان یک فرد مسلمان شهادت را آرمان خود می‌داند و مبارزه و پایداری را شعله‌ای می‌پندارد که هیچگاه افول و خاموشی بر آن عارض نمی‌شود و پس از مردن نیز از قبر وی زبانه می‌کشد:

مسلمانم و آرمانم شهادت تجلی هستیست جان کندن من

مپندار این شعله افسرده گردد که بعد از من افروزد از مدفن من

(کاشانی، ۱۳۷۳: ۱۴)

شهید در نگاه سپیده عظمتی دارد و او را مثل خون در رگ‌های خویش، عزیز دانسته که مایه غرور و سرافرازی میهن خویش می‌باشند و خود را برای فدا شدن در راه وطن آماده می‌کنند:

سلام بر تو و بر چشم اشک بار وطن

چه سرفراز چه آزاده، ای وقار وطن

شهید راه خدا، گوهر منور خاک

چه فاتحانه ز میقات عشق آمده‌ای

تو اشک چشم من، ای سیل بی قرار وطن
(کاشانی، ۱۳۷۳: ۶۵)

تو خون سرخ منی، من کلام جاری تو

اما سپیده کاشانی حقیقت شهدا را این‌گونه به تصویر می‌کشد که در راه رسیدن به هدف خویش با محبوب عهدی دوباره بستند و تا پای جان ایستادگی کرده و با خون خود غسل کردند و تا اوج حقیقت که همان معراج است، بالا رفتند:

پارو زنان پاک دریای شریعت
بر درگهش عهد مودت تازه کردند
در بحر ایمان شستشو کردند آنها
تا خصم بد فرجام را بر دار کردند
(کاشانی، ۱۳۷۳: ۱۱۱)

رفتند تا معراج تا اوج حقیقت
دست تولی بر حریم «لا» فکندند
با خون سرخ خود وضو کردند آنها
روز بلند تشنگی انکار کردند

سپس مقام والای آنان را به قدری والا داشته که اظهار می‌دارد شهید عارف و سالک طریق الی الله است و نباید بدون وضو و طهارت بر مرقد آنان حاضر شد:

کس نزند گام بر آن، بی وضو
خلوت هر عارف و بیت خداست
(کاشانی، ۱۳۷۳: ۱۱۷)

ای که گذر داری از آنجا، بگو
ساحت این شهر مصلاهی ماست

ستایش امام خمینی (ره)

جلوه های امام در شعر شاعران، طیف بسیار وسیع و گسترده‌ای را به خود اختصاص داده است، تعبیر فراوان و مختلف، اشارات، ترکیبات، تشبیهات، استعارات و نگاه ها و دیدگاه های توصیفی شاعران درباره‌ی امام تا بدان حد است که می‌توان گفت فرهنگ ویژه ای از این همه ذهنیت ها و کند و کاوهای شاعرانه ارائه داد. هر یک از این جلوه ها و فضا سازی های شاعران، به لحاظ بار محتوایی، معنایی، اعتقادی، اجتماعی، فرهنگی، اسطوره ای، ملی، میهنی، مذهبی، عرفانی و... که در بردارد قابل تفسیر و تعبیر و نقد و بررسی فراوان است. این تلاش که بیشتر در فاصله‌ی زمانی ورود امام به ایران و تا دو سال پس از رحلت صورت گرفته است، می‌تواند از عمق تأثیرگذاری امام در شعر این دوره سخن گوید به جرأت می‌توان گفت این جلوه ها به لحاظ کمی نیز در شعر این سرزمین تا به امروز کم سابقه بوده است از اینرو آن حضرت چه دوران حیات پر برکت و سرشار از عشق و فداکاری و شهادت طلبی و ایثار و استقامت و جهاد در راه خدا و دوستی خاندان عصمت و طهارت و احیای ارزش های دینی و مبارزه علیه مستکبران و ستمگران و چه بعد از رحلت ملکوتی خویش به نحوی در ادبیات دنیای اسلام بطور عام و در ادبیات شاعران ایرانی به طور خاص اثر بجا گذاشته اند دلیل بر این مدعا حجم انبوه سروده شاعران انقلاب ایرانی است که در آن تحت تأثیر سیمای ملکوتی امام به بیان مافی الضمیر و عواطف پاک و قلبی با بهره‌گیری از قریحه ها و مضمون آفرینی های بکر و تازه در هر دو قالب مدح و مرثیه پرداخته اند که بی‌شک حاکی از تأثیرپذیری های این شاعران از اندیشه های متعالی و آرمان های والای حضرت امام می باشد.

سخن گفتن از مردی که سراپای وجودش متأثر از پرتو جمال الهی و هیبت جلال الهی است، به همان اندازه دشوار است که سخن گفتن از جبروت و ملکوت. ساحت والای حضرت امام خمینی (ره) فراتر از حیات منقول و اقوال مقبول است. به تعبیر بهتر مقام امام، مقامی قدسی و شامخ است لذا سخنان فرودست خیالی صورتان و ظاهری سیرتان و حسی باوران را بر نمی‌تابد سخن گفتن از مردی که تمامیت حیات مادی و معنوی اش تحت ربوبیت حضرت حق، شکل گرفته، کار مردانی آگاه و بصیر است کار کسانی است که تحت سیطره ی الله و تحت تربیت رب اند.

گو که سواری ز خمین آمده عاشق و خونخواه حسین آمده.

(کاشانی، ۱۳۸۹، ۲۱۰).

همچنین در سروده ای دیگر امام را روح خدا معرفی می کند و خون او را با خون امام حسین آمیخته می داند:

چارده قرن بسی گل وا شد از یکی روح خدا پیدا شد
گلی آزاده ز صحرای خمین خورش آمیخته با خون حسین
گل صد برگ خرد، پر افشان آمد و آمد و آمد چون جان
آمد و داروی بیماران شد چلچراغ ره بیداران شد
شد ز آزادگی اش سرو خجل چون به پا خاست، نگون شد باطل
(کاشانی، ۱۳۸۹، ۱۵۴).

دعوت به مبارزه

ستایش آزادی و آزادگی و دعوت به مبارزه و مقاومت در مقابل بیدادگری‌ها و بی‌عدالتی‌ها از مضامینی است که در ادب و فرهنگ ملت‌ها جایگاهی خاص دارد و به نوعی نماینده بخشی از پیشینه آن جامعه است. آثاری را که به هر نحو در کتاب بازآفرینی نمادهای ملی و اسطوره‌ای یک جامعه، رنج مردم آن جامعه را همگام با ستایش آن سرزمین به تصویر می‌کشد، از زمره ادبیات پایداری دانسته‌اند. بی‌تردید مخاطب آثاری که با بن‌مایه‌های ادب مقاومت و پایداری مکتوب می‌گردند، وجدان عام بشری است؛ چراکه این آثار، قلبهای همگان را متأثر نموده و وجدان آن دسته از مخاطبانی که به حق، آثار ادبی را دنبال کرده و می‌خواهند از ژرفای آنها پی به مسائل بنیادین ببرند، بیدار می‌کند.

شاعران ادب مقاومت و پایداری همواره تمام تلاششان بر این امر، استوار است که احساسات و عواطف قومی و ملی را در وجود انبوه مردم، زنده نمایند و روحیه ظلم‌ستیزی و مبارزه علیه حکومت خودکامه را در وجودشان شعله‌ور گردانند درون‌مایه اشعار پایداری «بیشتر آزادی خواهی، مبارزه برای رهایی وطن از سیطره استبداد داخلی و استعمار خارجی، بیدار کردن مردم در جهت مبارزه فکری و عملی با بیداری حاکم بر اجتماع و انتقادهای اجتماعی است.» (صحرائی و نظری، ۱۳۸۶: ۱۲۵-۱۲۳).

سپیده کاشانی به عنوان یک شاعر مقاومت و پایداری به دلیل وجود روحیه دینی و همیت ملی از این قاعده مستثنی نبوده و سعی کرده است در آثار خود این روحیه مبارزه با متجاوزان و استبدادهای خارجی را نشان دهد از زمان‌های کودکی، هجوم دشمنان و تجاوز مستکبران به کشورهای اسلامی از جمله فلسطین را مشاهده کرده و نیز در دوران جوانی شاهد جنگ تحمیلی به وطنش بوده است و از همین روست که مبارزه و فداکاری در راه وطن و دین بخشی از وجود او می‌شود. او به عنوان یک انسان آزادی‌خواه نمی‌تواند ستم و سلطه ظالمان و استعمارگران را نظاره‌گر شود. از این‌رو در آثار خود خلق را به مبارزه با ستم و بیداد فرا می‌خواند.

به خون شوییم خونت ای برادر
فرو کوبنده آن عصیان سرکش
(کاشانی، ۱۳۷۳: ۱۰۶)

مسلسل با مسلسل شد برابر
کشیده خیمه دشمن به آتش

سپیده کاشانی در شعر «حماسه مقاومت» برای رسیدن به هدف خود از پدیده‌های طبیعی مدد می‌جوید:

آموختیم از بحر پیوستن خورشید وار از دام شب رستن
از چشمه رمز و راز جوشیدن از رعد، بر دشمن خورشیدن

در رزمگه استادگی از کوه دشمن ستیز و صابر و نستوه

(کاشانی، ۱۳۸۹: ۱۷۰)

ای اختر برج شرف برخیز برخیز بار دگر با دشمن دیرینه، بستیز

بار دگر سر کن سرود لاله ها را روشن کن از دیدار خود، چشمان ما را

(کاشانی، ۱۳۸۹: ۱۷۱)

وطن

وطن دوستی و عشق به میهن از جمله مضامین و درون مایه‌هایی است که از دیر باز مورد توجه شعرا و ادبا بوده و در این زمینه آثار گران‌بهایی از خود برجای گذاشته‌اند. ادبای ایران زمین نیز از این امر مستثنی نبوده و بارقه‌های میهن‌پرستی را از نخستین آثار برجای مانده از شعر و ادب پارسی می‌توان استشمام کرد؛ البته باید به این نکته توجه نمود که مفهوم وطن در معنای امروزی آن با آنچه در قدیم از آن به عنوان سرزمین یاد می‌شد متفاوت بوده و به همین علت نوع اشعار سروده شده در این مضمون نیز در دوره معاصر با اشعار پیش از آن در ماهیت، متفاوت است از مفاهیم والا و با ارزش دوران انقلاب و پایداری واژه «وطن» می‌باشد که مورد اهتمام و عنایت بسیاری از شاعران و نویسندگان قرار گرفته و ارزش مفهوم «وطن» را انسان‌هایی می‌دانند که مدت زمانی را در غربت و تبعید سپری نموده‌اند.

«میهن دوستی که در همه فطرت‌ها و دیعه الهی است در شاعران با علاقه‌ای ژرف‌تر و مستحکم‌تر از دستاویزهای مضمون‌پروری است. این‌ها همه، گوشه‌ای از مشترک جامعه انسانی است که بی‌گمان در روح شاعران و ضمیر زلال خاطر نازک آنان پیداتر از دیگران خودنمایی می‌کنند این دردهای مشترک بیش از هر کس دیگر بر شاعران تأثیر می‌گذارد و آنان را به بازتاب و بازنمود وامی‌دارد» (بهبودی، ۱۳۷۱: ۷۸).

هنگامی که سرزمینی مورد تهاجم بیگانگان قرار می‌گیرد وظیفه افراد آن ملت است که به دفاع از حریم وطن خود به پاخیزند و این تکلیف بر عهده تمام افراد آن ملت است به طوری که وظیفه هیچ کس ساقط نمی‌شود. شاعران نیز به نوبه خود به انجام این تکلیف پرداخته و با سلاح شعر به مصاف دشمن آمده‌اند.

سپیده کاشانی در شعر «مطلع صبح» به همین وظیفه خود اشاره نموده و خطاب به شهیدان راه وطن می‌گوید:

ولی ای شهید، سوگند به شط خون پاکت	پس از این برای دشمن قلم است خنجر من
ز برای آنکه شب نامه دشمنان نویسم	همه قطره قطره خون من است جوهر من
به مسلسل قلم، جان، چو گلوله می‌سپارم	که ز منم به سینه‌ی خصم زمان ابوذر من

(کاشانی، ۱۳۷۳: ۳۰)

مشتی از خاک برگیر، خاک این بوم، آری تا ببویی از این خاک، آشنا عطر یاری

(کاشانی، ۱۳۸۹: ۲۷۸)

ای خاک لاله پرور، بر سینۀ صبورت طغیان رود ایثار در اوج آزمون است

(کاشانی، ۱۳۸۹: ۳۰)

و در جایی دیگر وطن را جزیره ایمان می‌داند که پرچم توحید در آن به اهتزاز درآمده است و جانها نثار وطن می‌گردند:

به اوج گنبد خورشید، پرچم توحید به اهتزاز برآریم، در بهار وطن
در این جزیره ایمان، بهار عشق ببین سرود فتح بخوان، هم‌ره هزار وطن
دلاورانه بیا، عاشقانه ره بسپار در این طریق که جان بایدت نثار وطن

بمان امام، بمان ای بزرگ رهبر ما بمان که منجی مایی و افتخار وطن
(کاشانی، ۱۳۷۳: ۶۶)

نتیجه‌گیری

شعر مقاومت، حاصل نگاه شاعران به جنگ و مردم ایران است، در طول هشت سال دفاع مقدس؛ قلم‌های فداکار، با عشق و اخلاص به خلق نوشته‌ها و سروده‌هایی انجامید که شعر فارسی را به شدت تحت تأثیر گذاشت. مضمون سروده‌ها: طرح آرزوها، ستایش فداکاری، ایثار رزمندگان، ستایش و تعظیم شهیدان، دعوت به مقاومت، سوگ سرایی و ... است. با شروع جنگ تحمیلی و مقابله‌ی حق با باطل، صاحبان قلم و اندیشه و روشنفکران حوزه‌ی شعر به عنوان مبلغان عرصه‌ی جنگ پا به میدان نهادند و در ابتدا به تشویق جوانان برای ایستادگی و مقاومت پرداختند و آن‌گاه که در جبهه‌ها مردانه می‌جنگیدند به ستایش و تمجید آنها همّت گماشتند و لذا بر پایه همین اتفاقات قسمتی از اشعار شاعران انقلاب را جنگ، ادبیات پایداری و مقاومت و پیامدهای آن تشکیل می‌دهد. نتایج این پژوهش حاکی از آن است که سپیده کاشانی شاعری توانمند در بیان شعرهای دفاع مقدس است. او به عنوان یک شاعر متعهد انقلابی در اشعار خود با عاطفه و خیال شاعرانه به خوبی واقعیت جنگ تحمیلی ایران و عراق را به تصویر کشیده است، در تمامی مجموعه‌های شعری او اشعاری که مضمون دفاع مقدس دارند دیده می‌شود.

منابع و مأخذ

۱. ابن منظور. محمدبن مکرم (۱۳۷۴). لسان العرب، بیروت: دار صادر ۱۴۱۴ ش.
۲. اسماعیلی، رضا، (۱۳۹۰) از واژه تا فریاد، تهران، انتشارات روایت فتح، چاپ دوم.
۳. بصیری، محمدصادق (۱۳۸۸)، «سیر تحلیلی شعر مقاومت در ادبیات فارسی»، ج ۱، کرمان: انتشارات دانشگاه باهنر کرمان.
۴. بهبودی، هدایت‌الله (۱۳۷۱) ادبیات در جنگ‌های ایران و روس، تهران: حوزه هنری.
۵. حسینی، سید حسن (۱۳۸۷). «گزیده شعر جنگ و دفاع مقدس»، حوزه هنری، تهران.
۶. خومحمدی‌خیرآبادی. سعید (۱۳۸۷). «جلوه‌هایی از فرهنگ ایثار و شهادت در شعر انقلاب اسلامی». نامه پایداری (مقالات اولین کنگره ادبیات پایداری. کرمان ۱۳۸۴) به کوشش احمد امیری خراسانی، تهران: بنیاد حفظ آثار و نشر ارزش‌های دفاع مقدس.
۷. سنگری، محمدرضا، (۱۳۸۰) نقد ادبیات منظوم دفاع مقدس ج ۱ و ۳، تهران، انتشارات پالیزان، چاپ اول.
۸. شکری، غالی، (۱۳۶۶) ادب مقاومت، ترجمه محمدحسین روحانی، تهران، نشر نو.
۹. صحرائی، قاسم، نظری، علی (۱۳۸۶). بازتاب مشروطیت در اشعار نسیم شمال و احمد شوقی، پژوهش زبان و ادبیات فارسی. شماره ۸. صص ۱۴۳-۱۲۳.
۱۰. صیدی، عباس (۱۳۸۹) مغازله در خون، ایلام: انتشارات برگ آذین.
۱۱. عمید، حسن، (۱۳۷۷) فرهنگ عمید، تهران، انتشارات امیرکبیر.
۱۲. کاشانی. سپیده (۱۳۷۳) سخن آشنا مجموعه اشعار، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.

۱۳. کاشانی. سپیده (۱۳۸۹). مجموعه آثار، چاپ اول، تهران: انتشارات انجمن قلم ایران
۱۴. کافی، غلامرضا (۱۳۸۹) شناخت ادبیات انقلاب اسلامی، چاپ اول، تهران، انتشارات بنیاد حفظ آثار و نشر ارزش‌های دفاع مقدس.
۱۵. کمسفیدی، اصغر (۱۳۸۸). «ادبیات پایداری»، نامه‌ی پایداری ۲، به کوشش احمد امیری خراسانی، چ اول، کرمان: اداره‌ی کل حفظ آثار و نشر ارزش‌های دفاع مقدس، ۳۸۴-۳۶۹.
۱۶. مصدری افشار، غلامحسین، (۱۳۷۷) فرهنگ زبان امروز، تهران، نشر نو، چاپ سوم.

Sustainability Components in Sepideh Kashani's Poetry

Zoreh Malek

*Master of Comparative Language and Literature, payame Noor University of Mashhad,
Teacher of Literature first high school, Teaching and breeding Torbat Heydarieh, Central area*

Abstract

Sustainability refers to a collection of works that reveal the ugliness and obscenities of oppressors and domineers in various political, cultural, economic and social spheres, and seeks to convey these concepts in an artistic language to their audience. In this regard, studying and studying the phenomena of perseverance in the works of committed artists is a worthwhile and interesting work by literary and social scholars. Sustainability and Resistance Literature represents the pain and suffering that most countries have suffered in times of war, war, and injury. The eight years of the imposed war had a special reflection on contemporary literature, and about this great defense of grave monuments were written in order. Contemporaneous devout poets have paid close attention to this incident. Each of them, this sacred defense, ordered the situation of the country in those days and the resistance of the loyal men of the homeland from different aspects. One of the poets who have composed poetry in this field is Sepideh Kashani. In this article, which has been done by analytical-descriptive method, we are going to discuss the most important discussions and perseverance ideas in the poetry of Sepideh Kashani, a contemporary and persistent poet.

Keywords: Sustainability Literature, Sacred Defense, War, Sepideh Kashani.
